

MUHALLEFÂT (مُحَلِّفَات)

Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar için kullanılan terim.

Sözlükte "geride kalan; geriye bırakılan" anımlarındaki **muhallefât** çoğunlu olan kelimesi yerine belgelerde **tereke** (terike) ve **metrûkât** da geçer. Osmanlı hukuk sistemine göre, ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tesbit ve taksimi kadıların görevleri arasında yer alır. Zamanla mirasın takımı işi kadıların maiyetindeki **kassâm** denilen memurlara bırakılmıştır. Fakat sivil kesimin miras takismini kadiya yaptırması isteğe bağlıdır. Kadı, ancak mirasçılardan veya alacaklıların talebi durumunda yahut mirasçılar arasında küçük çocukların varsa miras takisine müdahale edebilir (bk. KİSMET). Askerî zümre mensuplarının terekesinin kayıt altına alınması ise zorunludur. Bu sebeple şer'iye sicillerinde görülen tereke kayıtlarının çoğu askerî zümre mensuplarına ait muhallefâttan meydana gelir.

Kişinin vefatıyla birlikte hemen mal varlığının tesbiti yapılır. Bu maldan teçhiz ve tekfin masrafları karşılanır, ölen şahsin borçları varsa bunlar ödenir, mal varlığı borçlarının tamamını karşılamıyorsa alacaklılar terekede hisseleri oranında hak sahibi olur; bu arada vakıfların alacağına öncelik tanınır. Borçların ödenmesinden sonra vasiyetler yerine getirilir ve kalan mallar mirasçılar arasında paylaştırılır. Ölen kimsenin mirasçısı yoksa tereke beytûlmâle intikal eder. Askerî zümre mensuplarının muhallefâtiyla ilgili işlemlerin kazaskerler tarafından yürütülmesinin sebebi devletin haklarının zayıf edilmeden hazineye intikalini sağlamaktr.

Devlete intikal edecek terekelerin tesbit ve kaydı için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Askerî zümrelerin muhallefâti hassa beytûlmâle emini, sivillerin muhallefâti amme beytûlmâle emini tarafından zaptedilirdi. Değeri 10.000 akçeden fazla olan terekeler de hassa beytûlmâle emininin yetkisindedir. Ülke içinde mirasçısı bulunduğu bilinen kişilerin terekesi beytûlmâciye verilmeyerek vasî elinde altı ay bekletilirdi. Ülke dışından olan kimse-lerin terekesi vasî elinde bir yıl bekletilir, varis çıkmazsa beytûlmâciye teslim edilirdi. Terekkenin beytûlmâci tarafından kaydedilmesi esnasında başdefter-

darlıktan görevlendirilen bir nâzır bulunur, tereke üzerindeki her türlü muamele nâzırın gözetiminde yapıldı.

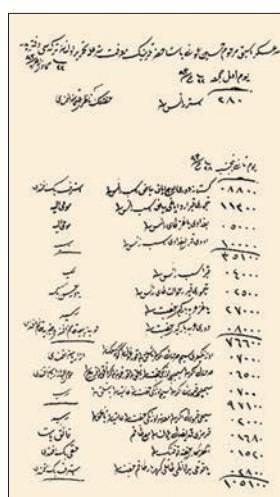
Vâris bırakmadan ölen veya mirasçılık tesbit edilemeyen kişilerin terekesiyle ilgili işlere muhallefât kalemi bakardı. Başmuhasebeye bağlı olan bu kalemdede müsadere edilen malların da kaydi tutuldu. Bu işlemler muhallefât halifesinin tarafından yerine getirilirdi. Malların aynen saklanması mümkün değilse nakde dönüştürüldü. Bu şekilde muhallefât ya-hut tereke defterlerine kaydedilen paralara muhallefât akçesi ya da tereke bedeli adı verilmiş, bu kalemin ismi Tanzimat'tan sonra beytûlmâle müdürlüğü olarak değiştirilmiştir (Abdurrahman Vefik, s. 203). Vefat eden kişinin bilinen bir mirasçısı yoksa muhallefât kaleminde kaydi tutulan malları ve parası bir süre muhafaza edilir, kanunî mirasçısı ortaya çıkmazsa hazineye giderdi. Ölenin bulunduğu yerde mirasçısı veya mirasçıları arasında küçük çocukların yahut mecnunlar bulunuyorsa kalan esyasını ve mallarını kadı veya muhallefât memuru muhallefât defterine kaydederdi.

Yeniçerilerin vefatı halinde muhallefâtları ocak tarafından kayda alınır, vârisleri varsa onlara verilirdi. Mirasçısı olmayanların muhallefâti ise kendi ocağına kalır. Yeniçi ağası ile orta veya bölüm kumandanları, bunların varisi kabul edilir ve 10.000 kuruşa kadar olan miras yeniçeri ağasına bırakılır; bunun üzerindeki miktar hazineye giderdi (Öztürk, Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri, s. 92 vd.). Yeniçerinin mirasçısı küçükse muhallefâti ocak beytûlmâcisi tarafından paraya çevrilerek işletilir ve çocuğun masrafları bu paranın gelirinden karşılanır, rûşd yaşına gelince de kendisine verilirdi. Yeniçi ortalarında

bu şekilde biriken paralar önemli miktarlara ulaşmış ve bunların işletilmesi neticesinde orta sandıkları birer kredi kurumu haline gelmiştir (Özcan, s. 85-86).

Muhallefât kayıtlarının yer aldığı defterler tereke, **kassâm**, **metrûkât** ve muhallefât defterleri gibi isimlerle anılmaktadır. Defterlere geçirilen muhallefât kayıtları dört kısımdan oluşmaktadır. Başlık kısmında ölen kişinin kimliği, unvanı, ait olduğu zümre, mesleği, ikamet ettiği ve öldüğü yer, ölüm şekli, vefat tarihi gibi bilgiler yer alır; bu arada mirasçlarının kimler olduğu da belirtilir. İkinci kısmında kalan malların ayrıntılı bir dökümü verilir. Burada kaydedilen her malın bilirkişi tarafından tesbit edilen değeri de yazılır. Üçüncü kısmında teçhiz, teknik, ıskat, itââm-i fukarâ, resmî kismet ve diğer işlemler için yapılan masraflarla borçlar sıralanır; varsa mehir ve nafaka borçları özellikle kaydedilir. Son dönemlerde, ölen kişinin devlete olan borçlarının tahsiline öncelik verilmesi, ardından diğer alacaklılara ödeme bulunuşması yönünde bazı düzenlemeler yapılmıştır (Abdurrahman Vefik, s. 128). Son bölümde mirasçılardan her birinin mirastan alacağı hissenin oranını ve hissesine düşen malın nakdî değerini belirtir.

Şer'iye sicillerindeki kayıtlar arasında muhallefâtlı ilgili olanlar en çok görülen belge türünü oluşturur. Kadılıklarda müstakil **kassâm** defterleri bulunduğu gibi diğer kayıtların tutulduğu sivil defterlerinde de muhallefâta ait olanlara sıkça rastlanmaktadır. İstanbul sicillerinin yaklaşık % 40'ı tereke ve miras kayıtlarından meydana gelir. Özellikle askerî zümreye mensup kişilerin muhallefâti ayrıntılı biçimde kayda geçirilir. İstanbul mahkemeleri arasında **Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi**'nin kayıtları, daha çok askerî zümreye ait kişilerin muhallefâtını ihtiva eden ve 1000-1342 (1591-1924) yıllarını kapsayan 2142 sivil defterinden meydana gelmektedir. Askerî zümre dışında kalan kesimin kayıtlarının tutulduğu Mülga Beledi **Kassâmlı Mahkemesi**'nde 1066-1303 (1655-1886) yıllarına ait 155 defter mevcuttur. Beytûlmâle **Kassâmlı Mahkemesi**'nde ise 1254-1327 (1838-1909) yıllarıyla ilgili 105 defter bulunmaktadır. Diğer arşiv kayıtları arasında da muhallefât kayıtlarına rastlanmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kâmil Kepeci tasnifinde Başmuhasebe Muhallefât Kalemi'ne ait 1021-1251 (1612-1835) yıllarını kapsayan sekiz defter, Muhallefât Halifeliği Kalemi'ne ait 955-1251 (1548-

Hüseyin Avni Paşa'nın muhallefât defterinin ilk sayfası (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 16749)

1835) yıllarını içeren otuz dört defter mevcuttur. Ayrıca Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Kalemi ek kodlarında 1010-1254 (1601-1838) yıllarını içeren Muhallefât Halifesi Defterleri adıyla kayıtlı 1381 adet defter bulunmaktadır.

Muhallefât kayıtları Osmanlı içtimaî ve iktisadî tarihine yönelik araştırmalar için zengin bir kaynak oluşturur. Sicillerde mevcut tereke kayıtlarında ölen kişinin kimliği yanında aile durumu, eş ve çocuk sayısı, menşei, unvanı, meslek ve görevleri, servetinin miktarı ve dağılımı, menkul ve gayri menkul mallar, nakit para ve ziynet eşyası, kitaplar, borç ve kredi ilişkileri, köle ve câriyeler, mehir ve nafaka, para raiçleri, mal ve eşya fiyatları gibi konularda oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Vefik, *Tekâlîf Kavâîdi*, İstanbul 1328, s. 68, 128, 203, 274, 288, 303; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 308-320; a.mlf., *Merkz-Bahriye*, s. 230; a.mlf., *İlmîye Teşkilâtı*, s. 121-125; Ali Hîmet Berkî, *Mîras ve Tatbîkat*, Ankara 1968, s. 24-25; *Serîyye Sicilleri* (haz. Türk Dünyası Araştırma Vakfı), İstanbul 1988, I, 75, 100-115, 146-147, 165-166, 318 vd.; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (haz. Yusuf İhsan Genç v.d.gr.), Ankara 1992, s. 233, 256, 294; Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonominik Tahâli)*, İstanbul 1995; a.mlf., "Kassâm", *DîA*, XXIV, 579-582; Nuri Yavuz, "Borç-Alacak İlişkileri Çerçeveşinde Besnî-zâde (Behisnî-zâde) Seyyid Mehmed Efendi'nin Terekesi", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu* (1999), Gaziantep 2000, s. 67-75; Mehmet Akif Aydin, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001, s. 85-86; Tahsin Özcan, *Osmanlı Parça Vakıfları*, Ankara 2003, s. 85-86; Ömer Lutfî Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6 (1966), s. 1-479; Yavuz Cezar, "Bir Âyanın Muhallefati Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Musa'dere Olayı ve Terekkenin İncelenmesi)", *TTK Belleten*, XLI/161 (1977), s. 41-78; Musa Çadirci, "Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi", *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 145-164, ayrıca bk. 30 fotokopi; Halil İnalçık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler III. Köy Sicil ve Terekeleri", a.e., XV/19 (1993), s. 23-167; Saim Savaş, "Sivas Valisi Dağıstanlı Ali Paşa'nın Muhallefâti XVIII. Asırın Sonunda Osmanlı Sosyal Hayatına Dair Önemli Bir Belge", a.e., XV/19 (1993), s. 249-292; Muhiddin Tuş, "Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma (1700-1730)", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Konya 1998, s. 157-191; Pakalın, II, 564-565; III, 460-461.

TAHSİN ÖZCAN

MUHAMMED

(مذكرة)

(ö. 11/632)

I. HAYATI

II. ŞAHSİYETİ

III. DİNDEKİ YER

IV. İSLÂM KÜLTÜRÜNDE

HZ. MUHAM

V. LITERATUR

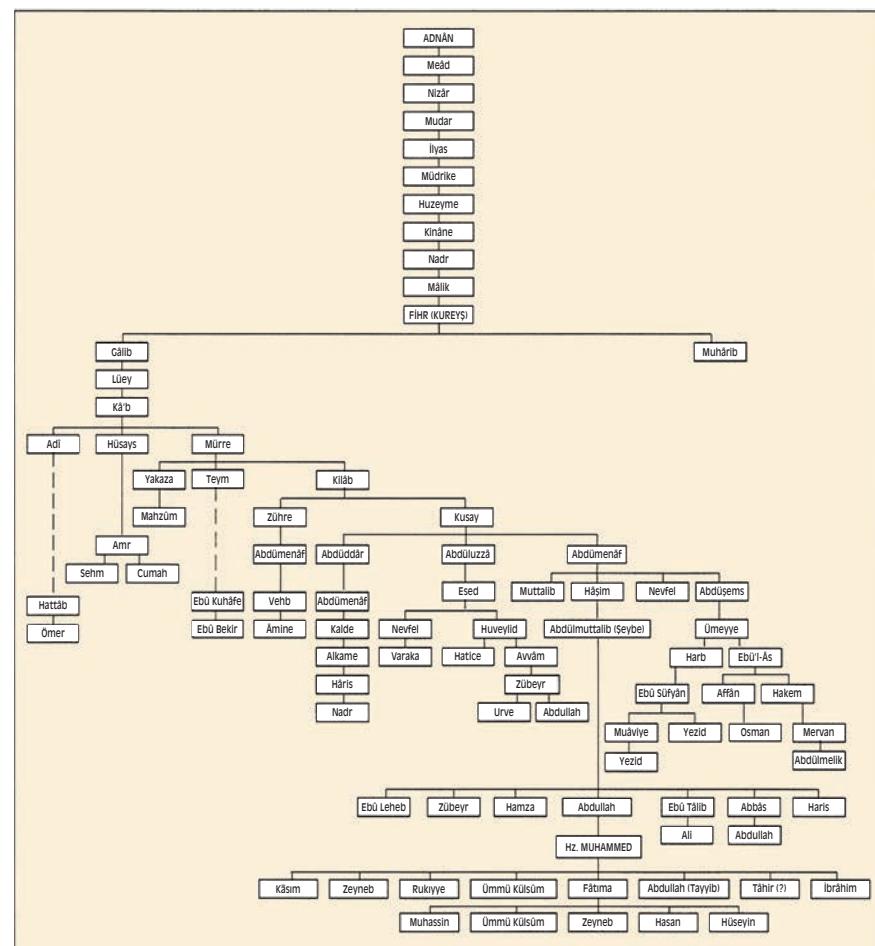
J. HAYATI

Hz. Muhammed, Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâîl'e nisbetle İsmâîlîler diye de anılan ve iki büyük Arap topluluğundan birini teşkil eden Adnânîler'e (Arab-ı müsta'ribe) mensuptur (diğeri Arab-ı ârîbe, Kah-tânîler'dir). Soy kütügünün yirmi birinci

göbekten atası olan Adnân'a kadar uzanan kısmı güvenilir bulunarak zikredilmiş, ondan sonrası Hz. Peygamber'in de işaretıyla yaygınlık kazanmamıştır (İbn Sa'd, I, 56, 58). Bizzat kendisi tarafından kabul edilip bütün İslâm kaynaklarında zikredilen soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mûrre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fîhr (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nîzâr b. Mead b. Adnân.

A) Nübüvvet Öncesi. Hz. Muhammed, farklı rivayetler arasında genel kabul gören kanaate göre Fil Vak'ası'ndan elli (veya elli beş) gün sonra Rebiülevvel ayının 12'sinde Pazartesi günü (a.g.e., I, 100-101; Makrîzî, I, 6-7) Adnânîler'in ana yurdu kabul edilen Mekke'de dünyaya geldi. Astro-nomi âlimi Mahmûd Paşa el-Felekî, Hz. Peygamber'in oğlu İbrâhim'in vefatı esnasında vuku bulan güneş tutulmasından

Hz. Muhammed'in seceresi

MUHALIJIL

(bk. HÜLLE).